

M. J. Cagumbay Tumamac \AYON

Agwat

ayon na rin kay Marc Jeff Lañada sa tulang "Trilingual Blues"

Nakalilikha ng mga dila ang agwat
ng dagat, dahilig, dingding, dibdib,

ako. Ikaw, isang dayo, paano at bakit
hindi marunong magsalita nang tuwid

at dalisay ang mga tao sa Cotabato.
Ako, sa maikling sagot, halo-halo na

ang mga lumad, Moro, at dayo. Ikaw,
isang Bisaya at naiinis kang naririnig

ang halimbawa sa halip na pananglitan,
ang dapat sa halip na kinahanglan;

binaluktot na ng ibang dila ang sariling
dila. Ako, sa isang salaysay, tinunton ko

ang isang bunganga ng Rio Grande
sakay ng inarkilang motor. Ang drayber:

tigasaan ka, sir? Ako, GenSan lang.
Ikaw? Siya, naglaki ako sa Davao

pero purong Iranun, kaya marunong
ding mag-Tagalog at mag-Binisaya.

Ikaw, naglaho na ang inyong kaakuhan.
Ako, pagpapatuloy, tanghaling tapat

at nasa langit pa rin ang buwan
nang naabot namin ang bunganga.

Naroon ang dagat at ilog, nagsasanib
o, sa drayber, nilalamon ng alat

ang tabang. Sa isang sulok, isang balde
ng mga matang-bakang nahuli sa ilog.

Ikaw, kunot-noo. May nanatili ngang
agwat sa ating mga dila at dibdib, ako.

Pamumusit

ayon sa mga bata ng Barangay Mabay, Maitum

Karaniwan lamang sa inyong mamulat
sa katotohanang maalat ang dagat

dahil sa pagluha ng bawat asawang
daratnan sa baybay ang bangkay ng bana.

Sa isang salaysay: isang mangingisda
ang gabi namusit sakay ng pakura

kaya di nakitang lumagpas sa guhit
na naghihiwalay sa lupa at tubig

ng kanilang Milbuk at inyong Maitum.
Kinaumagahan, muling nakadaong

ang sinakyang bangka. Wala itong laman
maliban sa supot ng kanyang katawan.

Lumaki man kayo sa panggagalugad
ng lawak ng dagat, di ninyo mahanap

nasaan ang guhit. Inyo lamang alam
ang sabi ng mamang nagbalik ng bangkay:

tumahimik siya nang hindi mahuli
at agad pinatay ang kanyang sariling

maliit na bangka sa unang narinig
na putok ng baril. Ilan pang kalabit

ang hinintay niya bago nagpasiyang
iuwi ang patay. Hindi nadadala

ang lahat pabalik; may inihahagis
sa lalim ng tubig. Inyong maiisip

sa ganoong lagay: pinaghihiwalay
ang laman ng bangkay ng mga galamay.

Ilang araw kayong di makakakain.
Ngunit lumilipas ang pagkarimarim.

Ngunguya rin kayo ng kunat at nipis,
sisipsip ng tinta't muling mamumusit.

Hindi maiisip na bukod sa alat,
karaniwan lamang ang pait sa dagat.

Zero

Nahahamugan ang buwan ng masjid nang iyong tinungo ang Ground Zero. Ilang buwan nang walang laman. Hinahanap mo ang pinakamagandang larawan ng pagkawasak ng Marawi. Ayon sa iyo, wala itong katulad sa mga nasaksihan sa iyong Cotabato. Mga sundalo ang nagturing maglakad pa lagpas ng masjid at huwag lalagpas sa harang. Nanginginig ka habang kumukuha. Maya-maya, umulan. Zero visibility. Paalis, hindi mo nakita ang walang lamang malalaking bahay katabi ng mga tolda ng mga refugee. Ang sandamakmak na poster ng mga tatakbo sa eleksiyon. Ang nakahandusay na pintuan ng refrigerator, na nahahamugan ngunit hindi nanginginig. Marahil, nasanay na sa lamig.

Alingasaw sa Silong

ayon sa hindi matiyak na balitang kumalat sa Maitum

Gabi sumuot sa mga siwang
ng tablang sahig ang alingasaw
galing sa silong. Harok ni tatay
ang kasalitan ng sumulasok
sa aking ilong at pagtilaok
ng mga manok na iginapos
ang mga binti sa mga binti
ng aming bahay. Di pa umuwi
ang aking nanay sa panandaling
dalaw sa lungsod na di ko alam
paano't saan matatagpuan.
Labis na yatang napakatagal.

May mga gabi ng paghihintay
na kathang-isip ang nasalaysay.
Ayon kay tatay na manananggal
ang kumausap sa kanyang ina
nang bunso nila ang dinadala.
Binigyan ito ng laki't lansa
ng isang isdang ipananakot
sa mga aswang. Bago matulog,
ilagay lang daw sa bandang pusod.
Kinabukasan, biglang namatay
ang aking lola't putol nang kamay
ang nakapatong sa kanyang tiyan.

TULA

Nagising akong hindi kasama
ang aking tatay isang umaga.
Maaga siya sa pagsasaka.
Humikab ako't agad bumangon
nang maalalang dapat tumulong,
saka napansin sa aming silong
ang isang manok. Mukhang nasanay
sa kakalanhap ng alingasaw.
Sumilip ako sa isang siwang.
Mabilis ito sa pangungutkot
hanggang lumitaw ang lasog-lasog
na pusod, tiyan, at lamanloob.

Himlay

Hindi inihimlay ang aking lola gaya ng mga patay na Muslim sa isang sulok ng parang ng alikabok sa Bawing. Ganoon marahil kapag wala nang hininga upang sabihin aling buhay ang nais sa kamatayan—tulad ba ng banang Protestante at inilibing na Katoliko? Ng mga kaapelyidong Magindanawon? Ng isang anak na Iglesia ni Cristo? Ng mga kambing na tinatahak ang mga bingit ng mabatong burol na nakapaligid sa himlayan.

Ang mga tiyak lamang: Dalawang libo ang bayad sa pagpasok sa parang, na kapuwa inaangkin ng isang pamilyang Muslim at isang pamilyang Blaen. Kilo-kilometro ang Bawing mula sa pinaglamayan sa Bula kahit kapuwa nasa General Santos. Mahapdi ang tanghaling tapat saanman mapadpad sa lungsod. Nakalalason ang bunga ng mga tuba-tuba, na nalalanta at naghihiwalay sa mga patay na Muslim at Kristiyano.

Bago ipinasok ang mga bulaklak, ang supot ng mga damit, at ang aking lolang dinasalan at sinabuyan ng agua bendita, pinalabas ang dalawang batang sumuot sa nitso. Ayon kay Papang: parang natutulog lamang. Hudyat iyon na kakain na. Kailangang ubusin. Walang iuuwi. Bago umuwi, humakbang kaming mga buhay sa ginawang apoy. Upang hindi raw sumama ang aking lola, na habambuhay nang mahihimbing.

